

Spiranthes aestivalis (Poir.) Rich.

Prva najdba poletne škrbice (*Spiranthes aestivalis*) izven Bloške planote po skoraj 100 letih

The first find of the summer lady's-tresses (*Spiranthes aestivalis*) outside the Bloke Plateau after almost 100 years

9752/2 Slovenija: Gorenjska, občina Preddvor, dolina Blata, mokrotni travnik med Preddvorom, Srednjo Belo in Bregom ob Kokri, 460 m n. m. Leg. & det. L. Kristanc, 21. 6. 2023.

21. junija letos sem skupini sodelavcev razkazoval botanične lepote mokrotnih travnikov na območju doline Blata, jugozahodno od Preddvora. Med sprehodom sem na enem izmed travnikov opazil skupino primerkov poletne škrbice (*Spiranthes aestivalis*, slika 1) in jo fotografiral. Rastline so bile na višku cvetenja, naštel sem preko petdeset primerkov, pri čemer sem prečesal le manjši del travnika, kjer je bila njihova gostota največja. Kasneje sem o tej najdbi povedal svoji ženi Andreji Papež Kristanc, prav tako botanično usmerjeni biologinji, s katero sva po pregledu fotografij sklenila, da je določitev prava. Z edino preostalo pri nas rastočo vrsto iz tega rodu, to je zavito škrbico (*Spiranthes spiralis*), sva se dotlej namreč že večkrat srečala. Glede na izjemnost najdbe sva za dodaten pregled fotografij prosila še dr. Braneta Vreša in dr. Simono Strgulc Krajšek, ki sta najine ugotovitve potrdila.



Slika 1: Primerek poletne škrbice (*Spiranthes aestivalis*) pri Preddvoru.
Foto: Luka Kristanc.

Figure 1: A specimen of summer lady's-tresses (*Spiranthes aestivalis*) in the vicinity of Preddvor. Photo: Luka Kristanc.

Kratek pregled literature pokaže, da ta vrsta ni le redka (v kategoriji E – prizadeta vrsta po ANONYMOUS (2002)), temveč da izven Bloške planote, kjer se mestoma pojavlja na nizkih in povirnih barjih ob potoku Bloščica (PETERLIN 1983, DOLINAR 2011, LESKOVAR 1996), pri nas ni bila najdena od začetka 20. stoletja, ko je uspevala v okolici Ljubljane (WRABER & SKOBERNE 1989). Na nahajališčih v osrednji in severni Sloveniji naj bi v drugi polovici 20. stoletja izginila zaradi izsuševanja, prepogoste košnje in pogozdovanja, podobno kot v Vipavski dolini in na obronkih Trnovskega gozda, kjer jo je v 19. stoletju prvič za Slovenijo opisal A. Fleischmann (PERKO 2004, JOGAN 2007).



Slika 2: Močvirski meček (*Gladiolus palustris*). Foto: Luka Kristanc

Figure 2: Marsh gladiolus (*Gladiolus palustris*). Photo: Luka Kristanc

Dodajmo še par besed o dolini Blata. Gre za več kot 23 ha veliko območje biotsko pestre krajine, bogate z značilnimi krajinskimi elementi – gozdnimi otoki, mejicami, potoki in pretežno ekstenzivno obdelanimi mokrotnimi travniki. Travnike se tu obdeluje že najmanj dve stoletji, kar pričajo podatki iz Franciscejskega katastra iz 19. stoletja (1823–1869). Danes na njih najdemo dobro ohranjene populacije orhidej, kot so navadna močvirnica (*Epipactis palustris*), različne prstaste kukavice (rod *Dactylorhiza*) in zelenkasti vimenjak (*Platanthera chlorantha*), ter nekatere druge redke vrste mokrotnih travnikov in nizkih barij, kot so močvirski svišč (*Gentiana pneumonanthe*), širokolistni munec (*Eriophorum latifolium*), močvirski meček (*Gladiolus palustris*, slika 2) in sibirska perunika (*Iris sibirica*, slika 3). Prav v neposredni bližini poletnih škrbic je prisotna tudi manjša populacija navadne arnike (*Arnica montana*). Večino naravovarstveno pomembnih travnikov predstavlja habitatni tip Oligotrofni mokrotni travniki (Physis koda 37.3 oz. 37.311), na nekaj mestih, predvsem ob robu gozda in mejic ter v kolesnicah, se na travnikih pojavijo značilne vrste bazičnih nizkih barij (Physis koda 54.2), ponekod pa tudi vrste mezotrofnih mokrotnih travnikov (Physis koda 37.21) (JOGAN & al., 2004).

Združbe, v kateri se je nahajala poletna škrbica, nisva natančneje preučila, saj je bil travnik ob najini vrnitvi približno mesec dni kasneje že pokošen. Meniva, da je v letu 2024 potreben natančnejši pregled območja, saj se v bližnji okolici nahaja še nekaj podobnih zaplat prepleta nizkega barja in oligotrofnega mokrotnega travnika s prisotnostjo arnike.

Travniki v Blatih so sicer varovani že kot območje Natura 2000 (Grad Brdo – Predvdor, ID 3000219), kot ekološko pomembno območje (Brdo – Grad pri Kranju, ID 25600) in kot naravna vrednota (Srednja Bela – mokrotni travniki, ID 5394) (Naravovarstveni atlas 2021). Kljub temu jih ogroža intenzifikacija kmetijstva (izsuševanje, strojno odstranjevanje mejic, gnojenje in dosejevanje s travniškimi mešanicami), ki se je v zadnjih letih pospeševala. Na določenih mikrolokacijah se raba tudi opušča in travniki zaraščajo, vprašanje pa je tudi, kako bodo na vrste vplivale podnebne spremembe z izrazitimi vremenskimi nihanji (ekstremne poletne suše ali deževja, mile zime). Da bi preprečila naravovarstveno škodo na travnikih, je občina Predvdor skupaj z Zavodom RS za varstvo narave pristopila k urejanju zavarovanja območja, s katerim bo lahko bolj aktivno vplivala na upravljanje z zemljišči. Strokovne podlage za zavarovanje so že pripravljene, opravljena je bila tudi komunikacija z lastniki zemljišč. Pri tem je bila lastnikom, ki želijo intenzivnejše gospodariti, ponujena možnost zamenjave zemljišč za sosednja zemljišča v lasti Sklada kmetijskih zemljišč. Pri tem je treba pred menjavo preučiti tudi vrednost flore na zemljiščih Sklada, saj so nekatera upravljana

ekstenzivno in so bile na njih že opažene nekatere redke vrste (npr. navadna arnika, močvirski svišč, sibirska perunika) in bi lahko predstavljale tudi habitat za poletno škrbico.

Botanična vrednost travnika je bila še pred odkritjem poletne škrbice predstavljena njenemu lastniku, ki se je pridružil botaničnemu ogledu redkih vrst na Blatih za kmete. Vrsto bogastvo in izjemnost flore sta ga navdušila, zato se je odločil za nadaljevanje ekstenzivnega gospodarjenja s pozno košnjo (od druge polovice junija naprej, odvisno od vremenskih razmer za košnjo), brez izsuševanja zemljišča in gnojenja.

To nama daje upanje po ohranitvi širšega območja, bi bilo pa dobro o vrednosti območja prepričati tudi preostale kmete na Blatih, saj so naravovarstveno zelo različno motivirani.



Slika 3: Travnik, na katerem je bila najdena poletna škrbica; v ospredju sibirska perunika (*Iris sibirica*).

Foto: Andreja Papež Kristanc

Figure 3: The meadow where the summer lady's-tresses was found; Siberian iris (*Iris sibirica*) in the foreground. Photo: Andreja Papež Kristanc

LITERATURA

ANONYMOUS, 2002: Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam.

Priloga 1: Rdeči seznam praprotnic in semenk. Uradni list RS RS 12 (82). 8893–8910.

DOLINAR, B., 2011: *Spiranthes aestivalis* (Poir.) Rich. Hladnikia 27: 68–70.

JOGAN, N., 2007: Orchidaceae. In: Martinčič A. et al. Mala flora Slovenije: ključ za določanje praprotnic in semenk. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana. pp. 768–769.

JOGAN, N., M. KALIGARIČ, I. LESKOVAR, A. SELIŠKAR & J. DOBRAVEC, 2004: Habitatni tipi Slovenije, tipologija. Agencija Republike Slovenije za okolje, Ljubljana.

LESKOVAR, I., 1996: Prispevek k poznavanju vegetacije Bloške planote. Hladnikia 6: 27–38.

Naravovarstveni atlas, 2021: ZRSVN. <https://www.naravovarstveni-atlas.si>, dostop: september 2023

PETERLIN, S., 1983: Naravoslovni sprehod ob Bloščici. Proteus 45 (8): 291–294.

PERKO, M. L., 2004: Die Orchideen Kärntens. Kärntner Druckerei, Klagenfurt. 232 pp.

ŠKVARČ, A., 2023: Strokovni predlog za zavarovanje mokrotnih travnikov Blata pri Predddvoru, Naravni rezervat Blata pri Predddvoru. Zavod RS za varstvo narave, Kranj. 31 pp.

WRABER, T. & P. SKOBERNE, 1989: Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenk Slovenije. Varstvo narave 14–15: 9–429.